

ИЗВЕШТАЈ О ОЦЕНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

1. Датум и орган који је именовао комисију

Наставно-научно веће Факултета за економију и инжењерски менаџмент у Новом Саду је 21.11.2017. године, одлуком број 9/10, именovalo комисију за писање извештаја о оцени докторске дисертације докторанда **Нухановић Миралема** под називом “Транзиција аграрног сектора и импликације на његов развој”.

2. Састав комисије са назнаком имена и презимена сваког члана, звања, назива уже научне области за коју је изабран у звање, датума избора у звање и назив факултета, установе у којој је члан комисије запослен:

Проф. др Драган Солеша, редовни професор, ужа научна област Квантитативне методе и информациони системи, изабран 27.04.2010. године. Факултет за економију и инжењерски менаџмент у Новом Саду, Универзитет Привредна академија у Новом Саду - **председник комисије**.

Проф. др Марко Царић, редовни професор, ужа научна област Мултидисциплинарна економска, изабран 20.02.2012. године. Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду, Универзитет Привредна академија у Новом Саду - **ментор**.

Доц. др Радивој Продановић, ужа научна област Агрономија, технологија и инжењерски менаџмент, изабран 28.04.2015. године, Факултет за економију и инжењерски менаџмент у Новом Саду, Универзитет Привредна академија у Новом Саду – **члан комисије**.

II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

1. Име, име једног родитеља, презиме:

Миралем (Омер) Нухановић

2. Датум рођења, општина, Република:

03.02.1959. Тузла, Босна и Херцеговина

3. Датум одбране, место и назив магистарске тезе / мастер рада:

15.10. 2013., Висока школа модерног бизниса, Београд.

4. Научна област из које је стечено академско звање магистра наука:

Менаџмент

5. Радно искуство:

Директор Универзалпромет д.д. Тузла;

Финансијски руководиоца Универзалпромет д.д. Тузла;

Руководилац комерцијалних послова Универзал-промет д.д. Тузла;

Служба за план и анализу Универзал-промет д.д. Тузла;

Тренутна радно место - Министар финансија у Влади Тузланског кантона, Федерације Босне и Херцеговине.

6. Публиковани радови по категоријама:

Coghil, T. G., Kostadinovic, L., Micic, R., **Nuhanovic, M.**, Avdic, P., Jahic, M., & Stojnic, M. (2015). Lichens as specific and cost-effective biological indicators of urban carbon monoxide concentration. *Fresenius environmental bulletin*, 24 (12); 4279-4284. **M 23**

Galonja-Coghill, T., **Nuhanović, M.**, Avdić, P., Jahić, M., Stojnić M. (2015). Virtual water: A hidden natural resource in Serbia. *Економија: теорија и пракса*, 8 (1); 69-78. **М 53**

Djuric, K., Prodanovic, R., **Nuhanović, M.** (2018). *Comparison of Legislative Law in Organic Production - Serbia and EU*. Second International Scientific Conference on Economics And Management - EMAN 2018, Ljubljana, Slovenija, Association of Economists and Managers of the Balkans, Belgrade, Serbia; Faculty of Management Koper – Koper, Slovenia; Doba Business School - Maribor, Slovenia; Integrated Business Faculty - Skopje, Macedonia; Faculty of Management - Zajecar, Serbia. Mart 22, 2018. **М 33 – ПРИХВАЋЕН ЗА ОБЈАВЉИВАЊЕ.**

III НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

„Транзиција аграрног сектора и импликације на његов развој“

IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Навести кратак садржај са назнаком броја страна поглавља, слика, шема, графикона и сл.

УВОД – 8 страна

Предмет истраживања

Циљ и значај истраживања

Хипотеза у истраживању

Методологија истраживања и извори података

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА И ДИСКУСИЈА**ТРАНЗИЦИЈА ПОЉОПРИВРЕДЕ – 25 страна**

Теоријски приступ транзицији

Приватизација као централни процес транзиције

Транзиција пољопривреде у бившим социјалистичким земљама Централне и Источне Европе

Почетак и циљ транзиционих реформи у пољопривреди земаља ЦИЕ

Реформа институција, аграрне политике и аграрног сектора у земљама ЦИЕ

Динамика кретања пољопривредне производње у земљама ЦИЕ током транзиционог периода

ПРОЦЕС ТРАНЗИЦИЈЕ АГРАРНОГ СЕКТОРА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ – 24 стране

Карактеристике аграрног сектора Републике Србије на почетку периода транзиције

Карактеристике агросектора током транзиционих промена

Економски положај пољопривреде у Републици Србији у периоду транзиције

Осврт на процес приватизације пољопривреде у Републици Србији

Стање сектора пољопривреде у Републици Србији након спроведене транзиције

ТРАНЗИЦИЈА ПОЉОПРИВРЕДЕ У БИХ И ЊЕНИ ЕФЕКТИ – 10 страна

Карактеристике процеса транзиције пољопривреде у БиХ

Стање сектора пољопривреде у Босни и Херцеговини током и након транзиције

ЗАДРУГАРСТВО И ТРАНЗИЦИЈА ПОЉОПРИВРЕДЕ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ И БИХ – 5 страна**ЕФЕКТИ ТРАНЗИЦИЈЕ АГРОПРИВРЕДЕ – 31 страна**

Општа оцена ефеката транзиције пољопривреде

Проблеми приватизације пољопривредних предузећа

Развојна нестабилност и смањење обима инвестиција

Пад сточарске производње

Спољно трговинска размена пољопривредно-прехрамбених производа

Неповољна аграрна структура и пад продуктивности

Пад конкурентности пољопривреде и пољопривредних субјеката

Кретање (не)запослености у пољопривреди

Спорост реформе аграрне политике и усвајања нових законских аката

ЕФЕКТИ ПРИВАТИЗАЦИЈЕ КАО КЉУЧНОГ СЕГМЕНТА ТРАНЗИЦИЈЕ – 19 страна

Поређење ефеката с циљева приватизације пољопривреде

Ефекти приватизације пољопривреде у Републици Босни и Херцеговини

Ефекти приватизације пољопривреде у Републици Србији

8. ЗАКЉУЧАК - 4 странеЛИТЕРАТУРА – 9 странаБиографија – 1 страна

Страница - 137

Поглавља – 8

Референци – 88

Табела - 36

Слика - 4

Графикона - 20

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Апстракт или сажетак, постављен у оквиру кључних података о завршном раду, у најкраћим цртама објашњава структуру истраживања и указује на најважније резултате. Садржи циљ истраживања, примењене методе, важније резултате и кратак закључак. Апстракт је конципиран по правилима научне методологије.

У уводу се даје кратак осврт на транзицију као феномен на нашим просторима и антиципирају се њени досадашњи ефекти и карактеристике. Потенцира се значај истраживања проблематике транзиције пољопривреде у функцији њеног даљег развоја, подстицања развоја прехранбене индустрије и трговине пољопривредно-прехранбеним производима. На тај начин, потенцијални читалац може да процени у ком правцу ће истраживање ићи тј. да ли га истраживање интересује, што је и основни циљ увода. У уводу се потенцира сва сложеност проблематике транзиције и њени ефекти на досадашњи развој (пољо)привреде. Указује се на основне факторе, који су сектор агропривреде практично оставили по страни, као и прве ефекте транзиције у који су далеко од очекиваних. Увод садржи све битне елементе и конципиран је према правилима методологије научно-истраживачког рада.

Предмет истраживања је процес транзиције аграрних сектора Србије и Босне и Херцеговине, односно квантификација, путем одређених индикатора, стања аграрних сектора пре и током транзиционог периода, а такође и ефекти транзиционих реформи, како позитивни, тако и негативни. Предмет истраживања је образложен и оправдано је истражити утицај транзиционих реформи на развој пољопривреде и упоредити са земљама, које су овај процес раније прошле.

Циљ истраживања је утврдити да ли је и у којој мери транзиција пољопривреде довела до њеног развоја, који су пропусти направљени и какве мере аграрне политике треба креирати у функцији даљег развоја пољопривреде и руралних подручја Србије и Босне и Херцеговине. Такође, дефинишу се подциљеви или посебни циљеви истраживања. Циљ (подциљеви) истраживања је јасан и недвосмислен.

Детаљна анализа стања сектора пољопривреде Републике Србије и Босне и Херцеговине, који су прошли транзиционе реформе, послужиле у сврху бољег разумевања проблема и узрока актуелног стања, те креирања одговарајућих мера и инструмената неопходних за њихово решавање и каналисање развоја сектора пољопривреде. Отуда се може рећи да је истраживање значајно.

Хипотеза у истраживању је научна и пресизно је постављена.

Методи истраживања који се користе су одговарајући за проблематику која је предмет истраживања, без посебног појашњења истих, јер је реч о стандардним научним методима.

„РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА И ДИСКУСИЈА“ као главни сегмент докторске дисертације инкорпорира више поглавља и потпоглавља и даје приказ, како теоријског осврта на проблематику транзиције у аграру, тако и на индикаторе, односно ефекте који су остварени, између осталог, захваљујући транзиционим реформама. Ради доношења валидних закључака у каснијем току истраживачке студије, изучени су стање аграра у предтранзиционом периоду, као и динамика његовог кретања кроз цео период транзиције. Идентификовани су кључни проблеми, који прате овај сектор. На крају су приказани конкретни ефекти целог процеса транзиције пољопривреде БиХ и Србије, за које аутор не може јасно рећи да су искључиво резултат транзиционих реформи. Ефекти које се подвлаче имају практични и научни значај, те могу да се искористе код конципирања стратегија развоја у агропривреди. Овај сегмент је приказан на високом научно-стручном нивоу, без обзира на наведени недостатак, а резултати су уверљиви, поучни и надасве пријемчиви, не само научно-стручној јавности, већ и ширем аудиторијуму.

Поглавље „ТРАНСИЦИЈА ПОЉОПРИВРЕДЕ“ приказује историјат овог феномена, као и нека искуства земаља које су прошле кроз овај процес. Транзиција и власничка трансформација (приватизација) агросектора имале су утицај на пољопривредну делатност и аграрну политику. Приказују се искуства из транзиције земаља Централне и Источне Европе, која би по правилу требала бити уграђена или од користи за земље, које с овим процесом касне из различитих разлога. Акцентира се почетак, циљ и значај транзиционих реформи у пољопривреди, динамика остварења реформи институција, аграрне политике и аграрног сектора, као и обима пољопривредне производње. Поглавље адекватно обрађује историјат и феномен транзиције, написано је концизно, а служи као основ за сагледавање стања сектора пољопривреде и боље разумевање целокупне проблематике.

У поглављу „ПРОЦЕС ТРАНСИЦИЈЕ АГРАРНОГ СЕКТОРА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ“ анализирају се стање и проблеми, који су актуелни у предтранзиционом периоду, односно на самом почетку периода транзиције. Приказани су важнији индикатори примарне биљне и сточарске производње, стање у прехранбеној индустрији, сагледана је аграрна политика и тржиште пољопривредно-прехранбених производа. Поглавље је написано на високом научно-стручном нивоу, представља добар основ за анализирање ефеката процеса транзиције у Републици Србији.

Поглавље „ТРАНСИЦИЈА ПОЉОПРИВРЕДЕ У БИХ И ЊЕНИ ЕФЕКТИ“ приказује стање сектора пољопривреде, пре и током периода транзиције. Ово поглавље је смислено конципирано и даје допринос у процесу истраживања и доношења закључака.

Поглавље „ЗАДРУГАРСТВО И ТРАНСИЦИЈА ПОЉОПРИВРЕДЕ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ И БИХ“ приказује стање задругарства пре, током и након периода транзиције. Наводе се конкретни изазови и проблеми, који ни након две деценије транзиционих реформи нису превазиђени. Поглавље обухвата идентификацију и оцену стања сектора пољопривредног задругарства у посттранзиционом периоду. Може се констатовати да и ово поглавље представља значајан допринос у истраживању.

У поглављу „ЕФЕКТИ ТРАНСИЦИЈЕ АГРОПРИВРЕДЕ“ износи се општа оцена стања пољопривреде након спроведених транзиционих реформи, која наравно није охрабрујућа за даљи развој. Идентификовање пропуста и проблема током приватизације пољопривредних субјеката, нестабилност производње уз смањење обима инвестиција, драстичан пад обима сточарске производње, неповољна аграрна, као и структура спољнотрговинске размене, пад или стагнација продуктивности и конкурентности, те спорост реформе аграрне политике и аграрног законодавства су у најкраћем ефекти транзиције агропривреде. Поглавље је конципирано стручно, прецизно и јасно говори о релативно slabим ефектима транзиције сектора пољопривреде у Босни и Херцеговини и Србији.

Поглавље „ЕФЕКТИ ПРИВАТИЗАЦИЈЕ КАО КЉУЧНОГ СЕГМЕНТА ТРАНЗИЦИЈЕ“ приказује ефекте приватизације и пореди их с циљевима, који су на почетку постављени. Посебно се разматрају ефекти приватизације за Босну и Херцеговину, а посебно за Србију што је практично и прегледно. Оцена да је приватизација пољопривреде била у функцији богаћења појединих структура, а врло мало у функцији развоја пољопривреде може се узети као тачна, с обзиром на број раскинутих уговора о приватизацији. Поглавље је солидно елаборирало проблематику и ефекте приватизације и дало допринос у истраживању.

VI ЗАКЉУЧЦИ, ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Полазна хипотеза је потврђена: Изградња модерне и конкурентне пољопривреде, засноване на знању и предузетништву, ефективности и ефикасности није у потпуности реализована. Другим речима, транзиционе реформе у пољопривреди земаља насталих распадом бивше државе, које су биле неминовне, нису дале очекиване позитивне ефекте, односно ефекти су скромни.

Транзицију пољопривреде прати неповољна власничка структура и ниска продуктивност, неефикасност аграрне политике, спор развој институција подршке, неадекватан законодавни оквир и неуспешна приватизација. Процес приватизације обележен је са много контроверзи и злоупотреба, па је и то имало негативан одраз на укупне ефекте.

Поред набројаних, ефекти транзиције пољопривреде се огледају и у смањеном обиму инвестиција, драстичном паду сточарске производње, у спољнотрговинској размени углавном су сировине и производи ниског степена финализације, депопулацији села, неповољној аграрној структури, малим помацима на плану подизања конкурентности и продуктивности и неконзистентној аграрној политици.

Стање у БиХ у посттранзиционом периоду је такво да недостаје институционална подршка и подстицајне мере аграрне политике на свим нивоима, а тржишне реформе пољопривредног сектора наилазе на проблеме и застоје. Транзиција пољопривреде у БиХ није донела очекиване ефекте, с обзиром да није модернизована, нити је заснована на ефикасности, конкурентности, интензивности и тржишности. Нешто боља ситуација је у Републици Србији, али свакако није развијен сектор пољопривреде, нити су у потпуности остварени зацртани циљеви транзиције.

Све у свему, упркос неким позитивним ефектима, циљеви транзиције пољопривреде у Републици Србији, као и у Босни и Херцеговини нису постигнути. Пољопривреда је и даље камен спотицања, уместо да буде развојни ослонац, а проблем сиромаштава руралних породица, којима је пољопривреда основна делатност постаје све израженији.

На основу спроведеног истраживања констатује се да је процес транзиције сектора пољопривреде у Републици Србији добио прелазну оцену, док се то за БиХ не може рећи, јер су ефекти знатно лошији у поређењу са Србијом.

Закључци се износе таксативно, логичким редом и имају научни смисао и практични значај.

<p>VII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА</p> <p>Резултати истраживања су приказани логичким редом, прецизно, јасно, разумљив научно - стручној и широј јавности.</p>
<p>VIII КОНАЧНА ОЦЕНА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:</p>
<p>1. Да ли је дисертација написана у складу са образложењем наведеним у пријави теме? ДА.</p>
<p>2. Да ли дисертација садржи све битне елементе? ДА.</p>
<p>3. По чему је дисертација оригиналан допринос науци?</p> <p>Идентификовани су пропусти и проблеми у процесу транзиције (пољо)привреде и дошло се до резултата, који могу бити од користи за унапређење сектора пољопривреде. Смернице које се предлажу за унапређење сектора пољопривреде засоване су на оригиналном истраживању и несумњиво указују на известан научни и стручни допринос са аспекта будућег развоја агробизнис сектора.</p> <p>Резултати истраживања представљају значајан научни и практични допринос, јер имају употребну вредност приликом креирања стратегија и планова за развој агробизнис сектора. Дају одређени научни смисао, јер представљају нове информације, које могу бити од користи у сврху побољшања менаџмента и економије агробизнис сектора, како са макро, тако и са микро нивоа.</p> <p>Такође, очекује се да ће истраживање пробудити интересовање и других истраживача на ову тематику, будући да процес транзиције још није окончан и подстаћи креаторе аграрне политике да иновирају актуелне стратегије развоја сектора агробизниса, које ће имати за резултат избегавање грешака које су чињене, а у функцији раста и развоја пољопривредне производње, прераде и промета хране.</p>
<p>4. Недостаци дисертације и њихов утицај на резултат истраживања</p> <p>Истраживање је резултовало закључцима, односно резултатима који се не могу сасвим приписати процесима транзиционих реформи, јер је објективно тешко измерити допринос аграрне политике и осталих фактора на стање у којем се агропривреда данас налази. Може се навести и недовољна примена одређених квантитативних научних метода и изостанак прецизних новијих података, који би могли боље, односно још реалније да прикажу стање сектора пољопривреде и ефекте транзиционих реформи. Међутим, наведено не може имати значајнији утицај на добијене резултате, који су предочени и импликације које из њих проистичу.</p>
<p>IX ПРЕДЛОГ:</p>
<p>На основу укупне оцене дисертације, комисија предлаже:</p>
<p>- да се докторска дисертација прихвати, а кандидату одобри одбрана.</p>

ПОТПИСИ ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ

Проф. др Драган Солеша - председник комисије
Факултет за економију и инжењерски менаџмент у Новом Саду,
Универзитет Привредна академија у Новом Саду

Проф. др Марко Царић - ментор
Факултет за економију и инжењерски менаџмент у Новом Саду,
Универзитет Привредна академија у Новом Саду

Доц. др Радивој Продановић – члан комисије
Факултет за економију и инжењерски менаџмент у Новом Саду,
Универзитет Привредна академија у Новом Саду

НАПОМЕНА: Члан комисије који не жели да потпише извештај, јер се не слаже са мишљењем већине чланова комисије, дужан је да унесе у извештај образложење, односно разлоге због којих не жели да потпише извештај.